

În cadrul unei cercetări mai ample în satul Galeș, comuna Săliște, județul Sibiu, aparținând Mărginimii Sibiului, am remarcat existența icoanelor pictate pe tablă, atât la trecerea podurilor, cu rol de troiță, cât și în biserica din sat, unde formează majoritatea inventarului. Ignorate oarecum de literatura de specialitate, ele sunt destul de numeroase mai ales în zonele rurale și se încadrează cronologic la sfârșitul sec. XIX și în primele decenii ale sec. XX.

Din punct de vedere tehnic, executarea unei icoane pe tablă era mult mai simplă și mai ieftină decât a unei icoane pe un suport tradițional de lemn sau sticlă, deoarece tabla nu necesita o preparare complicată și era mai rezistentă în timp. Era tăiată la dimensiunea dorită cu o dală ascutită iar marginile erau pilite pentru a nu deranja la manevrare. Pe suprafața de lucru se practicau zgârieturi pentru a mării aderența culorii și, după degresare, se aplica un grund sau un strat subțire de culoare apoi se picta folosindu-se culori de ulei. Icoana era încadrată într-o ramă de lemn în care era fixată cu cuie. Spatele rămânând neacoperit, se aplica eventual un grund sau o culoare închisă.

Icoane de acest tip, mai mari, 50x100 cm., prinse într-un ancadrament metalic cu un decor sumar, care avea și rol de protecție contra intemperiilor vremii, se află la poduri, cu rol de troiță. Satul are două poduri peste râul Negru, care-l străbate, amândouă străjuite de icoana Maicii Domnului cu Pruncul. Maria este reprezentată în maniera specifică sfârșitului de sec. XIX, cu maforion roșu cu margini brodate cu aur, purtând coroană de aur bogat împodobită (de inspirație catolică). Fundalul este cerul albastru cu nori albi pe care sunt înscrise inițialele, iar în colțuri sunt doi îngeri. Fără a fi realizări excepționale, icoanele se încadrau în genul acelor lucrări convenționale, făcute la comandă după reproducerile pe hârtie care circulau în epocă. Nu aveau semnătură de autor, erau plătite din banii enoriașilor sau a unor familii care făcea astfel donație bisericii și satului și atunci, după obicei, își înscriseră numele. De altfel erau mereu refăcute și aceasta tot ca donație. În termeni locali sunt numite "troiță" sau "crucea de la podul Primăriei," (deși clădirea care adăpostea Primăria până în 1947 este acum școala și Muzeul local) și "crucea de la podu lui Fleacă" după numele unui proprietar din zonă mai de vază în alte vremi. Mai importantă este funcționalitatea lor. La "troița de la primărie" se ține slujba de Rusalii, iar la cealaltă slujba de Sînziene¹.

Creștinismul ortodox românesc, așa cum a fost receptat în sate, acordă o mare importanță puterii protectoare a Maicii Domnului, dovadă legendele care mai circulau încă în sec. XIX și datinile păstrate. Apa și mai ales podul au valențe simbolice în credințele populare, fiind oarecum sub influența maleficului (sufletele călătoresc pe apă, diavolul se ascunde sub pod, știne sau chiar propriile păcate îl trag pe om spre adâncuri) care trebuie combătut². Cea mai luminoasă dintre sfinți, cea mai puternică salvatoare este Maica Domnului, prezența icoanei sale în aceste locuri îi relevă tocmai ipostaza soterică.

Slujbele religioase care invocă protecția pentru recolte, belșugul, au două momente distincte: o parte se țin în biserică apoi se continuă într-un loc consacrat dominat de un simbol creștin, "troiță", și aflat neapărat în preajma apei, a cărei conotație simbolică privind fertilitatea este arhicunoscută, și care este necesară ceremoniei ce include botezul. În cazul acesta cele două icoane îndeplinesc rolul cerut. Suportul pe care sunt fixate, lucru ce se observă în spate, are forma crucii ceea ce simbolic le întărește forța protectoare³. Cununile de spice sau de sânziene, buchete de flori și uneori o mică candelă indică rolul încă activ în viața comunității.

Expuse intemperiilor, este explicabil de ce s-au preferat icoane pe tablă care rezistau și se puteau ușor repicta. Interesul de a le păstra în bună stare a avut în ultimii ani efect negativ: după ce timp de peste 100 ani au fost periodic curățate și repictate, acum au fost înlocuite de reproduceri pe hârtie închise în rame de lemn protejate de sticlă, aspectul îngrijit primând asupra celui artistic. Protecția unui loc o asigură și Arhanghelii; astfel, la podișorul peste Vale, pârâul ce se varsă în râul Negru, aceștia sunt reprezentați

¹ Informație din teren.

² Chevalier J., Gheerbrant A., Dicționar de simboluri, București, 1994, vol. 1, p. 107-116 și vol. 3, p. 118-120; Kernbach V. Dicționar de mitologie generală, București, 1995, p. 37-39.

³ Chevalier J., Gheerbrand A. op. cit., vol. 1, p. 395-405; Kernbach V., op. cit., p. 131-132.

tot pe o icoană veche de tablă. Fostul cantor, credincios tradiției, a plătit refacerea picturii în 1994, căutând un meșter care a respectat desenul original⁴.

La podul de la Râpa Dracului, aflat cam la 1 km. distanță de sat, în pădure, pe drumul Aciliului, loc considerat în trecut drept băntuit, a fost așezată la începutul sec. XX, tot o icoană-troiță de tablă cu o pictură în ulei reprezentând pe Arhanghelii Mihail și Gavril. Când morăritul n-a mai funcționat ca sursă de câștig a satului (din 1944) și drumul n-a mai fost întreținut, nici icoana n-a mai fost refăcută. În prezent, ruginită, este aproape pierdută în mărăcinișul crescut. S-au uitat și superstițiile și povestirile vesele legate de loc⁵.

Biserica satului a fost reconstruită din piatră de meșteri sași la 1700, reparată la 1809, dotată cu o galerie la 1833 și renovată la 1938 cu ocazia inaugurării șoselei regale (de la Săliște prin Găleş – Tilișca – Rod – Poiana – Jina – Dobra - Șugag la Sebeș - Alba Julia). Pe boltă există mențiunea repictării în 1810, a curățirii picturii în 1912, o ultimă curățire făcându-se în 1976. Urmele picturii inițiale efectuate în sec. XVIII se mai văd la cadrul ferestrelor și au mai fost dezvelite accidental.

În 1810 o parte din spațiul pictat în partea de jos a pereților n-a mai fost repictat ci zugrăvit, pereții fiind împodobiți cu icoane. Majoritatea icoanelor, inclusiv cele ale iconostasului sunt executate în ulei pe suport de tablă. Nu avem o mențiune precisă a datei pictării acestuia sau a autorului, dar existența numelor donatorilor îl încadrează la sfârșitul sec. XIX. A fost o donație colectivă a celor mai importante familii din sat, fiecare gospodar înscriindu-și numele alături de soție pe câte o scenă a iconostasului, chiar o pictură murală poartă nume de donator. Pictura, cu reale calități artistice, aparține aceluși curent de sfârșit de secol XIX care se îndepărta de erminiile bizantine, specifice artei religioase răsăritene, artiștii inspirându-se din modelele clasicilor din Apus, unde adesea reușeau să-și facă studiile. Artistul a avut mână bună, pictura este frumos executată, sobră, echilibrată, dar nu s-a semnat.

Patru icoane au înscris nu numai datele donatorilor ci și numele pictorului și anul creației. Cu totul diferite de celelalte din iconostas ele merg pe linia clasică a tradiției picturii ortodoxe fiind vizibilă influența bizantină, chiar cea a mănăstirilor atonite. Este vorba de Constantin Boghină "Maister Zugrav, Brașoveanu"⁶, cum se semnează pe icoane, alături de numele celor care le-au comandat. Astfel, el pictează un „Sfânt Nicolae” dăruit în 15 august 1863 de Nicolae Stănilă și soția sa Ana, bisericii (aflat în partea stângă a iconostasului); o Maica Domnului cu Pruncul plătită de Gheorghe Floașiu și soția Sora cu 30 zloți de argint în iunie 25, 1863 "întru pomenirea lor" (aflată în partea dreaptă, în spațiul rezervat femeilor); un Iisus Pantocrator, cu mențiunea: "această icoană s-au zugrăvit de Constantin Boghină Maister Brașovean 1863, iunie 17" (aflată în partea dreaptă, în spațiul rezervat femeilor); și o Ovidenie (prezentarea Mariei la templu) cu o inscripție greu lizibilă: "această icoană s-au plătit de robii lui Dumnezeu Danu Marcu și cu Mariș ... răposatului Danu Marcu întru pomenirea lor dăruită...1864, 26 octombrie" (aflată în partea dreaptă a iconostasului). Icoanele n-au fost curățate dar, în ciuda impurităților, se remarcă frumusețea culorilor, în nuanțe puține, saturate, dar amonios echilibrate: roșu, verde, albastru, alb, ocru, luminate de foița de aur care acoperă aureolele și broderia veșmintelor, într-un echilibru cromatic care accentuează starea de pietate, de simplitate și de încredere pe care o inspiră bisericile românești din Mărginime. Figurile au trăsături mai aspre, serioase, tronurile sunt reprezentate cu o decorație asemănătoare arhitecturii unor turnuri, scrisul este cu litere chirilice artistic trasate.

Icoana „Sfântului Mucenic Marele Mercurie”, ale cărei moaște sunt cusute în Sf. Aer, se află în partea dreaptă a altarului și este donația preotului Dimitrie Iosof. Autorul picturii pare a se fi inspirat din portretele de domnitori români de pe pereții mănăstirilor din sudul Carpaților în realizarea coroanei și mantiei sfântului⁷.

Pe peretele din stânga în spațiul rezervat bărbaților se află o frumoasă icoană cu Arhanghelii Mihail și Gavril, reprezentați clasic, naturalist având în partea de jos mențiunea "DĂRUITĂ de DIONISIE SGURĂ 1906" cu litere mari de tipar și un nume Bendorean (?) probabil autorul. Pictura nu iese din tiparul lucrărilor la comandă specifice epocii și este cea mai mare din biserică (1x 1,50 m).

⁴ Informație de la Lupea I. cantor fiu de cantor 80 de ani.

⁵ Informatori: Lupea I. 80 de ani, Răchițan I. 81 de ani, Simionescu M. 79 de ani.

⁶ Informații despre această familie brașoveană care a dat și pictori în Mușlea Candid C., Biserica Sfântul Nicolae din Scheii Brașovului, Brașov, vol. I-1943 (indice de nume), vol. II-1946.

⁷ Icoana este afumată și înrămată astfel încât o parte a inscripției nu se poate citi, este lizibil doar: "s-a dăruit de preot Dimitrie Iosof parohu Găleşu ...și. s-au..de..". cu litere chirilice. Preotul a păstorit în ultimele două decenii ale sec. XIX, când probabil a donat icoana.

Se pare că moda icoanelor pe tablă s-a răspândit pentru că pe pereți, în porțiunile zugrăvite, s-au pus icoane de mici dimensiuni (25x40cm), circa 10 bucăți, încadrate în rame cu un profil simplu folosit în perioada interbelică. Neavând date despre proveniența lor nu le putem data decât aproximativ, la început de sec. XX. Sunt asemănătoare ca stil dar inferioare din punct de vedere artistic.

Mult mai interesante, artistic vorbind, sunt o colecție de 33 de icoane, tot pe tablă, de mici dimensiuni, 30 X 25 cm, care reprezintă sărbătorile creștine și erau expuse doar atuncia "la închinăciune, la altar". Nu au rame și în prezent sunt adăpostite alături de colecția veche de cărți bisericești într-un dulap, fără a mai fi folosite ca în trecut. După informațiile cantorului actual erau și pe vremea tatălui său tot cantor, deci sunt databile la sfârșitul sec. XIX - începutul sec. XX. Probabil au fost cumpărate din veniturile parohiei sau donatorul n-a ținut să-și inscrie numele. Cert este că cel care le-a executat a avut și talent și pregătire, pentru că sunt frumos lucrate, demonstrând atât cunoașterea picturii clasice cât și acelei murale bisericești, ortodoxe și, eventual a celei țărănești pe sticlă. Desenul, compoziția și culorile folosite le aseamănă cu icoanele pe sticlă. Este regretabil că aceste frumoase icoane în stil ortodox românesc nu sunt înrămate și expuse în locul noilor donații formate din reproduceri pe hârtie în rame arătoase.

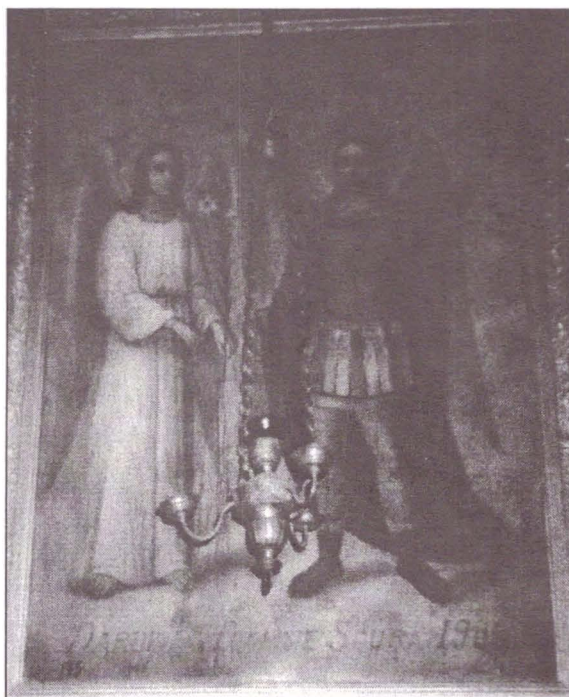
Icoanele pe tablă, destul de răspândite la sfârșitul sec. XIX și în primele decenii ale sec. XX, au fost o soluție oarecum mai la îndemână pentru unele parohii, cazul bisericii din Galeș nefiind singular. Din motive subiective ele nu și-au găsit loc suficient în atenția specialiștilor, regăsindu-se prea puțin în bibliografia de istoria artei. S-a considerat ades suportul, tabla, "tinichiaua", o "găselniță"; chiar creatorii, unii simpli meșteri, alții reali artiști, adesea nu par a fi dat mare importanță paternității acestui tip de lucrări. În cazul prezentat am remarcat diferențele de valoare artistică a picturilor, dar folosirea unui suport "ieftin" nu înseamnă neapărat o lucrare "ieftină" și suntem privați de o bibliografie corespunzătoare unui gen, destul de răspândit pe parcursul unei perioade suficient de lungă cât să reprezinte un moment în arta românească religioasă, gen care a dat lucrări interesante ce își pot afla un loc alături de icoanele pe lemn și icoanele pe sticlă.

Altarul bisericii din sat Galeș, jud. Sibiu. Partea stângă – sf. sec. XIX. Icoane pe tablă; partea dreapta-sus: icoană pe tablă a Sf. Nicolae pictată de Constantin Boghină din Brașov, 1863.

Icoană pe tablă cu **Marele Mucenic Mercurie**, sf. sec. XIX, ale cărei moaște sunt cusute în Sfântul Altar al bisericii din sat Galeș, jud. Sibiu

Icoană pe tablă cu **Arhanghelii** (Donația lui Dumitru Gaură în 1906)
în biserica din sat Galeș, jud. Sibiu

ICONS ON METAL IN MĂRGINIMEA SIBIULUI

Summary

During a monographical research in Galeș (Săliște vilage, Sibiu contry) in Mărginimea Sibiului, we noticed the existance of icons painted on metal sheets. They can be found both at roadside crucifixes situated on the bridges and in the church.

We found few data about such icons in our specific literature. Chronologically they belong to the end of the 19th century and the first decades of the 20th century. They were very popular in that time because they were easier to be made (the material is cheaper and resistant in time and it doesn't need a long and complicated preparation).

Both roadside crucifixes and the icons in the church are donations from the peasants. Most of the authors are unknown but the donators are mentioned on each icon, even on those on the altar, thing which helps us dating them. The icons are of different styles and value due to the different painters. Only four icons are painted in orthodox style by Constantin Boghina from Brasov and are dated 1863-1866.

Although not so popular as the icons on glass or wood, thus ignored by the specialists, the icons on metal should be mentioned and appreciated because of their artistic value, spiritual importance and spreading, and because they represent a stage in roumanian religious folk art.